

๒

การจัดการน้ำแบบพื้นบ้าน

การจัดการน้ำแบบพื้นบ้าน >>

ไทบ้านที่อาศัยอยู่ในแถบลุ่มน้ำมูนตอนกลางแห่งนี้มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยหลักที่มีสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตการดำรงชีพของไทบ้าน โดยไทบ้านได้อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติในการอุปโภคบริโภค และใช้ในการประกอบอาชีพ

การนำน้ำจากแหล่งน้ำต่างๆ มาใช้ประโยชน์นั้นไทบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาโดยตลอด จนกลายเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษเรื่อยมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ไทบ้านทราบว่าการจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น มีวิธีการจัดการอย่างไรบ้าง ซึ่งจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของนักวิจัยไทบ้านเรื่องการจัดการน้ำแบบพื้นบ้านนั้น ทำให้ทราบถึงความแตกต่างของระบบนิเวศย่อยของแหล่งน้ำแต่ละชนิด ว่ามีลักษณะทางกายภาพที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ในแต่ละอย่างที่แตกต่างกันออกไป จึงได้แยกประเภทของแหล่งน้ำตามลักษณะทางกายภาพเพื่ออธิบายความแตกต่างของแหล่งน้ำ พร้อมอธิบายการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเหล่านั้นดังต่อไปนี้

น้ำจั้น

น้ำจั้นเป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำไหลออกมาตามรากไม้ ในบริเวณป่าทาม กลายเป็นแอ่งน้ำตื้นๆ มีความลึกประมาณ ๕๐-๖๐ เซนติเมตร มีน้ำไหลตลอดปี น้ำจั้นจะไหลลงสอง หนอง และกูด ในทางกลับกันน้ำจั้นก็เกิดจาก หนอง สอง และกูด ซึ่งน้ำในแหล่งน้ำเหล่านี้ได้สร้างความชุ่มฉ่ำให้กับพื้นดินมาก จนผุดขึ้นมาเหนือผิวดิน เกิดเป็นแหล่งน้ำอีกชนิดหนึ่งขึ้น น้ำจั้นถือเป็นแหล่งน้ำที่สะอาดแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ดื่มกิน รวมทั้งคนที่เดินทางผ่านไปมา คนเก็บหาของป่าในทาม เลี้ยงวัว-ควาย ตัดฟืน หาบปลา ต้มเกลือ ทำไร่ทาม และคนทำนาทาม การจัดการน้ำจั้นเพื่อดื่มกินชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาด บ่อน้ำจั้นก่อนโดยการรื้อเอาชยะ รากไม้ ใบไม้ และตะไคร่น้ำออกให้สะอาด น้ำจั้นถือว่าเป็นน้ำของส่วนรวมต้องช่วยกันดูแลรักษาใครเห็นสกปรกก็ช่วยกัน ทำความสะอาด การสำรวจของนักวิจัยชาวบ้านพบว่าน้ำจั้นกระจายอยู่ทั่วไป ในป่าทามไม่ต่ำกว่า ๓๐ บ่อ

- การทำความสะอาดน้ำจั้นก่อนนำมาใช้ในนาทามและรศพืชผักที่ปลูกในป่าทาม

ฮอง

ฮอง หรือร่องน้ำมีขนาดไม่ใหญ่นัก อยู่ระหว่างโนน ฮองจะเป็นทางผ่านของน้ำโดยที่ไหลมาจากน้ำจั้นแล้วไหลตามฮองลงสู่หนองหรือกุด พื้นที่ที่ฮองไหลผ่านเป็นที่ราบกว้างไต่บ้านจึงนำน้ำจากฮองใช้ปลูกพืชผักโดยใช้น้ำจากฮองมารด หรือพืชที่ไม่ต้องรดน้ำแต่อาศัยความชุ่มชื้นของน้ำในฮองที่ไหลผ่านช่วยหล่อเลี้ยง และมีกรทำนาทามซึ่งเป็นกรจัดการน้ำที่ไม่ต้องมีการเอาน้ำเข้านาเพียงแต่ปลูกข้าวตามฮองแล้วอาศัยน้ำที่ไหลมาตามฮองช่วยหล่อเลี้ยงต้นข้าวซึ่งส่วนมากจะลงดำกันในเดือน ๖ (พฤษภาคม) ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนแล้วเก็บเกี่ยวภายใน ๓ เดือนไต่บ้านเรียก “ข้าวนาแซง” พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกจะเป็นพันธุ์ข้าวดอกไม้ซึ่งเป็นข้าวเจ้า และข้าวตอกซึ่งเป็นข้าวเหนียว นักวิจัยไต่บ้านให้ข้อมูลว่า “ฮองไม่สามารถปิดกั้นน้ำเอาไว้ได้ หากปิดฮอง น้ำจะท่วมน้ำจั้นทำให้น้ำจั้นตาย” หมายถึง เมื่อไต่บ้านปิดฮองน้ำในฮองซึ่งไหลมาจากน้ำจั้น โดยมีได้ถ่ายเทหรือไหลได้ตามธรรมชาติจะทำให้มีน้ำมากจนเอ่อท่วมน้ำจั้นซึ่งเป็นน้ำที่ยุบขึ้นมาจากดินหรือรากไม้ เมื่อกั้นน้ำในฮองก็เท่ากับปิดทางไหลของน้ำจั้นทำให้น้ำจั้นตายดังที่นักวิจัยไต่บ้านกล่าว ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักวิจัยไต่บ้านมีความรู้เรื่องกรจัดการน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

หนอง

หนองเป็นแหล่งน้ำในที่ลุ่มต้ำน้ำแซ้ง น้ำในหนองมาจากน้ำฝนและจากน้ำจั้นที่ไหลตลอดปี โดยไหลผ่านฮองและรวมกันที่หนองน้ำทำให้มีน้ำขังในหนองตลอดปีไม่แห้งขุดทำให้มีพี้น้ำขึ้นและมีสัตว์น้ำ เช่น ปลา หอย กุ้ง อาศัยอยู่

ในป่าทามราชไศลมีหนองน้ำกระจายอยู่ทั่วไป ไต่บ้านใช้น้ำจากหนองเหล่านั้นในการทำเกษตรทาม เช่น ใช้รดพืชผักสวนครัวและสวนหม่อนที่ปลูกบริเวณริมหนอง ในช่วงฤดูฝนไต่บ้านยังมีการทำนาหนองโดยหว่านกล้าบริเวณ

ริมหนองแล้วใช้น้ำในหนองรดต้นกล้า ในเดือน ๖ (พฤษภาคม) ก็จะเริ่มถอน
ปักดำ ใช้เวลาประมาณ ๓ เดือนก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ นอกจากนี้หนองยังเป็น
แหล่งน้ำที่ให้วัว-ควายลงมากินเล่นน้ำในตอนกลางวันที่อากาศร้อนจัด
อีกด้วย

กุด

กุดมีลักษณะเป็นแนวร่องน้ำยาวคล้ายลำน้ำมีความลึกและกว้างแต่
ปลายจะกุด หรือแคบเข้าหากันทั้งสองด้าน กุดเป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำขังตลอดปี
โดยรับน้ำจันทันที่ไหลมาตามสองเมื่อสิ้นสุดของก็จะไหลลงกุดเช่นเดียวกัน บริเวณ
กุดจะมีน้ำซับซึมตลอดปี มีปลาและสัตว์น้ำหลายชนิดอาศัยอยู่ นอกจากนั้น
ยังมีพืชผักต่างๆ ที่เป็นอาหารของไต่บ้านขึ้นอยู่ กุดจึงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ
ของไต่บ้าน รวมไปถึงมีหญ้าที่เป็นอาหารของวัว-ควายอีกด้วย ไต่บ้านจึงมี
อาชีพเลี้ยงวัว-ควายเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่ง นอกจากอาชีพทางการเกษตร
และต้มเกลือ

ไต่บ้านได้อาศัยน้ำในกุดทำการเกษตรโดยตักน้ำขึ้นมารดพืชผักหรือ
สูบน้ำจากกุดทำนา ปลูกหม่อนและปลูกพืชผักสวนครัว เช่น การจัดการน้ำ
จากกุดที่บ้านม่วงน้อย ตำบลท่าหาดยาว อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด
หมู่บ้านแห่งนี้มีกุดสว่างและกุดเทาเป็นแหล่งน้ำหลัก รอบๆ กุดจะมีน้ำจัน
น้ำซับไหลลงตลอดปี น้ำจากกุดสว่างและกุดเทาจึงเป็นแหล่งทำให้เกิดน้ำจัน ซึ่ง
ไต่บ้านได้ทำความสะอาดไว้ดื่มกินแล้วปล่อยให้ไหลลงสองปากที่อยู่ในระดับ
ต่ำกว่าลงไป

บ่อน้ำตื้น

บ่อน้ำตื้นเป็นการจัดการน้ำแบบพื้นบ้านที่มีมานาน ไทบ้านจะขุดบ่อน้ำตื้นที่มีลักษณะเป็นบ่อน้ำเล็กๆ กว้างประมาณครึ่งเมตร ลึกประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ใช้เป็นแหล่งน้ำของส่วนรวมไว้ใช้อุปโภคบริโภคในยามที่ลงทำไร่ทำนา บ่อน้ำตื้นจะมีน้ำใสสะอาดใช้ตลอดปี ในชุมชนหนึ่งๆ จะมีบ่อน้ำตื้นหลายบ่อ

บ่อบาดาล

บ่อบาดาลเป็นแหล่งน้ำอุปโภคและบริโภคที่สำคัญของชุมชนรอบป่าทามราษฎร์ไศล ไทบ้านส่วนใหญ่จะขุดบ่อบาดาลไว้ใช้เองในครอบครัว นอกจากนั้นยังสามารถใช้น้ำบาดาลในการปลูกพืชผักสวนครัว สวนหม่อนในพื้นที่ว่างที่อยู่ติดกับบ้านอีกด้วย ไทบ้านจะเลือกขุดบ่อบาดาลบริเวณที่มีสายน้ำที่เป็นน้ำสะอาดโดยข้างข้างในท้องถื่นขุดเจาะเสียค่าใช้จ่ายบ่อละ ๕,๐๐๐ บาท บ่อบาดาลในชุมชนรอบป่าทามจะลึกประมาณ ๖ เมตรเท่านั้น เนื่องจากดินมีความชุ่มชื้นของน้ำมากทำให้การขุดเจาะพบบ่อบาดาลอยู่ในระดับไม่ลึกมากนัก

:: เหมือนกับการจัดการน้ำในป่าทาม ::

ไทบ้านรอบป่าทามราษฎร์ไศลมีการจัดการน้ำแบบเหมืองโดยการขุดร่องน้ำเพื่อนำน้ำเข้าที่นาค้ายกับเหมืองฝายทางภาคเหนือ แต่ไม่มีการกั้นน้ำ ที่นี้ใช้วิธีการสูบน้ำจากหนองหรือกุดโดยใช้เครื่องสูบน้ำแทน การขุดล้าเหมืองนั้นจะทำการเป็นกลุ่มซึ่งส่วนมากคือผู้ที่เข้าจับจองที่ดินด้วยกันเป็นหมู่พวกหรือเครือญาติกัน มีการจัดสรรน้ำโดยการตกลงร่วมกันช่วยกันดูแลล้าเหมืองและ

ช่วยกันจ่ายค่าน้ำมันหรือค่าซ่อมบำรุงเครื่องสูบน้ำ บางพื้นที่เครื่องสูบน้ำจะได้รับบริการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น การจัดการน้ำแบบซุกหมืองพบได้หลายพื้นที่ เช่น ป่าทามท่าโพธิ์แถบทางฝั่งของอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ และกุดชาคิมซึ่งเป็นกุดที่ใหญ่แห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางตอนบนของป่าทามราชิไศล กุดชาคิมมีลักษณะพื้นที่คล้ายคิม ไทบ้านจึงเรียกว่ากุดชาคิมอยู่ในตำบลกุดชาคิม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ในกุดจะมีบัวหลวงขึ้นเป็นจำนวนมาก ไทบ้านจะเก็บผักบัวไปขายเป็นรายได้เสริมและมีพื้นที่ที่ไทบ้านใช้เป็นอาหาร เช่น ผักจับ ผักพังกวย นอกจากนั้นยังมีนาทามแถวทุ่งน้อย อำเภอราชิไศล จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีการจัดการน้ำแบบซุกหมืองแล้วสูบน้ำจากกุดเข้านาทาม ไทบ้านมีการจัดการน้ำโดยความร่วมมือของชุมชนในพื้นที่ โดยกลุ่มผู้ทำนาร่วมกันขุดคลองส่งน้ำจากที่แปลงหนึ่งไปอีกแปลงหนึ่งต่อๆ กันไป โดยตั้งเครื่องสูบน้ำเป็นจุดๆ แล้วแต่จุดไหนมากน้อยกว่ากัน วิธีการแบ่งน้ำจะตกลงกันเองภายในกลุ่ม

:: การเกษตรและจัดการน้ำแบบผสมผสาน ::

ในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของไทบ้านนั้น บางหมู่บ้านไม่ได้ใช้แค่วิธีการเดียวแต่เป็นวิธีการใช้น้ำที่ผสมผสานกัน โดยนำน้ำจากแหล่งน้ำต่างๆ ในชุมชนมาใช้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การจัดการน้ำที่บ้านดอนโฌง บ้านคอนส้มพันธ์ ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ชุมชนดังกล่าวมีน้ำจั้นน้ำซับหลายแห่ง ไทบ้านจึงทำการจัดการน้ำโดยช่วยกันสร้างทางให้น้ำไหลลงของสอง และกุดในหมู่บ้านเพื่อให้น้ำใช้ในการเกษตรได้ตลอด มีไทบ้านไม่ต่ำกว่า ๑๙๐ ครอบครัวปลูกพืชบนพื้นที่ริมหนองหรือระหว่างหนองกับสองและกุด โดยอาศัยน้ำจากหนอง สอง กุด มารดพืชผัก ใช้เครื่องสูบบ้าง การตกหาบ

มารคบ้าง พืชที่ปลูกมีหลากหลายทั้งหมด ฟริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ข้าวโพด ฯลฯ

นอกจากนั้นไต้หวันยังมีการจัดการน้ำแบบลดหลั่นตามลักษณะของ
ที่ดินโดยปลูกพืชลดหลั่นตามความลาดชันของดินและตามความต้องการน้ำ
ของพืชที่ปลูก โดยหม่อนจะปลูกในที่สูงเนื่องจากหม่อนเป็นพืชที่ต้องการน้ำ
ไม่มากนักส่วนพืชล้มลุกอื่นๆ ซึ่งเป็นพืชผักสวนครัว เช่น ฟริก มะเขือ ถั่ว
จะปลูกต่ำลงมา เนื่องจากเป็นพืชที่ต้องการน้ำในช่วงที่เริ่มปลูกใหม่ๆ เมื่ออาศัย
น้ำที่สูบเข้าสวนหม่อนที่ไหลลงมาหาไม่พอไต้หวันจะสูบน้ำใส่ปลาที่ละครั้ง
ช่วงปลูกพืชผักสวนครัวใหม่มีการตักน้ำรดทุกวัน นอกจากนี้ไต้หวันยังทำการ
ปักคันดินเพื่อให้เก็บน้ำได้นาน การจัดการน้ำแบบนี้เป็นภูมิปัญญาของไต้หวัน
ที่มีมานาน ซึ่งน้ำจะถูกสูบไปใส่แปลงหม่อนเพียงทีเดียว พืชข้างล่างก็จะอาศัย
น้ำที่ไหลมาจากแปลงหม่อนหล่อเลี้ยงลำต้น เป็นการทุ่นแรงของไต้หวันและ
ใช้น้ำอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

ในการสูบน้ำนั้นไต้หวันจะรวมกลุ่มกันสูบเช่นเดียวกับเหมืองโดยใช้
เครื่องยนต์คูโบต้าและท่อพญานาค หากสูบวันไหนก็จะชักชวนกันมากินข้าวป่า
ด้วยกัน นอกจากการปลูกพืชผสมผสานแล้วไต้หวันยังปลูกผักกะเจต และ
ผักบุ้งในหนองทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แม่หนู เนื่องจาก นักวิจัยไต้หวันกล่าวว่า
“หากปลูกผักกะเจต ๑ งานจะเก็บได้วันละหาบสามารถขายได้ประมาณ
๑๐๐ บาท อยู่บ้านเราไม่ต้องกลัวอดอยาก”

:: ผลกระทบของเขื่อนราษีไศลต่อแหล่งน้ำธรรมชาติ ::

การสร้างเขื่อนราษีไศลได้ทำให้น้ำท่วมแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยเฉพาะ
น้ำจั้น ทั้ง ๓๐ บ่อที่มีในป่าทาม ส่งผลให้วิถีชีวิตการทำมาหากินของไต้หวัน
เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เมื่อน้ำท่วมแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งน้ำจั้น น้ำขับ และ

บ่อน้ำตื้น ไทบ้านจึงหันไปขุดบ่อบาดาลเพื่อนำน้ำมาใช้อุปโภคบริโภค แต่กลับต้องพบกับปัญหาการกระจายของดินเค็ม น้ำเค็ม น้ำที่ได้จากบ่อบาดาลมีความเค็ม และเป็นน้ำที่ไม่สะอาดทำให้ไทบ้านเกิดการขาดแคลนน้ำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากนั้นแหล่งน้ำธรรมชาติอื่นๆ ทั้ง ฮอง หนอง และกุด ก็ถูกน้ำท่วมพร้อมๆ กับพื้นที่ในการทำเกษตร ทำให้ไทบ้านสูญเสียแหล่งน้ำ สำหรับเลี้ยงสัตว์และการทำการเกษตรเกือบทุกพื้นที่ บริเวณป่าทามท่าโพธิ์ที่อยู่ทางตอนล่างของเขื่อนราษีไศล ไทบ้านมีการสูบน้ำจากหนองและฮองผ่านลำเหมืองเข้าที่นาที่ประสบกับปัญหาน้ำเค็มเช่นกัน ทำให้ดินข้าวในนาเหี่ยวเฉาและตาย ทำให้ไทบ้านเกิดการขาดทุนต้องประสบปัญหาด้านหนี้สิน

การสูญเสียพื้นที่ทำการเกษตรและแหล่งน้ำทำให้ไทบ้านต้องหันไปทำนาโคกเป็นหลัก แต่การทำนาโคกก็ประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น เมื่อสูบน้ำเข้าเขื่อนราษีไศลไปใช้ต้องพบกับปัญหาน้ำเค็มดินเค็ม แม้จะมีน้ำฝนช่วงชะล้างความเค็มบ้างแต่ก็ไม่ได้ช่วยอะไรมาก ทำให้ได้ผลผลิตต่ำเกิดภาวะหนี้สินตามมาอีกปัญหาหนึ่งด้วย ส่วนผู้ที่ไม่นาโคกน้อยข้าวไม่พอกินตลอดทั้งปีและผู้ที่ไม่มีนาโคกต้องพากันออกไปหางานอย่างอื่นทำต่างจังหวัด เช่น กรุงเทพมหานคร การอพยพเข้าไปขายแรงงานกันเป็นจำนวนมาก ได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ให้กับกรุงเทพมหานคร และกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ

ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ดังกล่าวไทบ้านได้ปรับตัวโดยการหาวิธีการจัดการน้ำแบบใหม่ดังนี้

การขุดสระน้ำ

ไทบ้านได้ขุดสระในพื้นที่รอบป่าทามเพื่อเป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร เนื่องจากพื้นที่รอบป่าทามราษีไศลระดับน้ำใต้ดินตื้น จึงมีน้ำในสระตลอดปี ในบางพื้นที่จะมีเทคนิคในการหาน้ำโดยการขุดหน้าดินออกเป็นร่องน้ำจากสระลาดลงที่นาเพื่อใช้น้ำทำนา

การขุดสระนั้นเริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๐ เมื่อพื้นที่ทามถูกน้ำท่วม ไทบ้านจึงต้องลงทุนทำแหล่งน้ำเองและปรับระบบการผลิตโดยการใช้น้ำเงินลงทุนในจำนวนที่มากขึ้น เมื่อเทียบกับการอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนั้นไทบ้านจึงใช้ประโยชน์จากสระน้ำที่ใช้เงินลงทุนสูง ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการปลูกผลไม้ ปลูกผักสวนครัว และปลูกหม่อนรอบๆ สระ นอกจากนี้ในสระ ไทบ้านยังใช้เลี้ยงปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

ในพื้นที่ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด การขุดสระจะทำในนาเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานปลอดสารพิษทั้งปลูกข้าวและพืชผักต่างๆ ในพื้นที่เดียวกันโดยใช้ทุนส่วนตัวและทุนส่วนหนึ่งจากการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐในพื้นที่

จากการลงสำรวจพื้นที่ของนักวิจัยไทบ้านพบว่า การขุดสระจะขุดกว้างประมาณ ๒๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตรและลึก ๒ เมตร ลงทุนซื้อเครื่องสูบน้ำประมาณ ๗,๐๐๐ บาท การจัดการเริ่มต้นลงทุนโดยการซื้อพันธุ์ไม้ต่างๆ ปีละประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท หากหน่วยงานรัฐส่งเสริมจะได้รับการสนับสนุนเงินลงทุนประมาณ ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ บาท รอบๆ สระจะปลูกพืชหลายอย่าง เช่น หม่อน ขนุน มะม่วง และผักต่างๆ โดยใช้เครื่องสูบน้ำจากสระรด ในบ่อก็จะปล่อยปลาและปลูกผักน้ำ เช่น ผักบุ้ง เพื่อบริโภคและขาย มีรายได้ประมาณเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท และมีรายได้จากการขายปลาในบ่อเฉลี่ยบ่อละประมาณ ๗,๐๐๐ บาท อย่างไรก็ตามการทำเกษตรในพื้นที่แห่งนี้ก็ได้รับผลกระทบจากการกักเก็บน้ำของเขื่อนราษีไศลในปี พ.ศ.๒๕๔๓ เพราะมีการเพิ่มระดับกักเก็บน้ำสูงขึ้น ทำให้น้ำท่วมสระและสวนเกษตรแบบผสมผสาน ไทบ้านจึงต้องประสบปัญหาการขาดทุน

ในพื้นที่ตำบลทับใหญ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ การขุดสระเริ่มในต้นปี พ.ศ.๒๕๔๐ หลังจากได้เงินค่าชดเชยจากเขื่อนราษีไศล นักวิจัยไทบ้านให้ข้อมูลว่า “การขุดสระได้ขุดกว้างประมาณ ๑๒ เมตร ยาว ๑๗ เมตร

ลึก ๓.๕ เมตร ลงทุนประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท นอกจากนั้นยังต้องลงทุน
พืชยืนต้นซึ่งเป็นผลไม้ เช่น มะม่วง ฝรั่ง ในปีแรกประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท
ส่วนพืชผักลงทุนปีแรก ๕,๐๐๐บาท บริเวณรอบๆ สระจะมีการปลูกพืช
ยืนต้นและพืชเศรษฐกิจระยะสั้น เช่น พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ไม้ซาย ในสระ
จะปล่อยปลา โดยสามารถจำหน่ายพืชระยะสั้นได้เดือนละประมาณ ๔,๕๐๐
บาท ส่วนผลไม้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ปีละ ๓,๐๐๐ บาทและสามารถ
มีรายได้จากการจำหน่ายปลาด้วยการขุดสระเพื่อทำการเกษตรมิได้เป็นเรื่อง
ง่ายสำหรับชาวบ้าน เพราะต้องใช้เงินลงทุนสูงมากจนเกินกำลังของชาวบ้าน
ส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีชาวบ้านไม่มากนักที่ทำการขุดสระเพื่อทำการเกษตรเช่นนี้”

:: การจัดการน้ำหลังเปิดเขื่อนราษีไศล (พ.ศ.๒๕๔๓-๒๕๔๗) ::

เมื่อรัฐบาลเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนราษีไศล ป่าทามก็เริ่มคืนสู่สภาพเดิม
อีกครั้ง แหล่งน้ำธรรมชาติได้เริ่มฟื้นกลับมาอีกครั้งทั้งน้ำจืด หนอง ฮอง กุด
ในระยะแรกแหล่งน้ำเหล่านี้ยังไม่สะอาด น้ำจืดยังไม่ค่อยขึ้นมาเหนือผิวดิน
เช่นเมื่อก่อน แต่เมื่อเวลาผ่านไปป่าทามเริ่มปรับสภาพเข้าสู่ภาวะเดิม น้ำจืด
เริ่มเกิดขึ้นมาใหม่ ไทบ้านที่ลงไปทำมาหากินในป่าทาม ได้กลับไปทำความสะอาด
เพื่อเป็นแหล่งน้ำดื่ม น้ำจืดจึงฟื้นมาอีกครั้ง การสำรวจของนักวิจัยไทบ้านพบว่า
ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๔๗) มีน้ำจืดกลับมาไม่ต่ำกว่า ๒๐ บ่อ

ไทบ้านหลายพื้นที่ได้กลับไปทำการรวบรวมหนอง ฮองและกุด รวมไปถึง
การปลูกข้าวตามหนองอีกครั้ง โดยใช้น้ำจากแหล่งน้ำดังกล่าว เช่น ที่บ้าน
คอนโหมง บ้านคอนสัมพันธ์ ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด
ส่วนที่สองปากเวออยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ฮองดังกล่าว
ยาวประมาณ ๑ กิโลเมตร ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำมูล ในช่วงน้ำลดจะมีผักขึ้นบ่อ

หรือฝักบ่อขึ้นตามแหล่งน้ำซับหรือที่ขึ้นแฉะ ไทบ้านได้กลับมาปรับสองปากเว เป็นที่ปลูกฝักขีบ่อ โดยอาศัยพันธุ์ที่มีอยู่ในสองแล้ว เพียงแต่แบ่งปลูกเพิ่มเนื้อที่ ให้กับฝักขีบ่อให้เจริญออกงามแล้วเก็บส่งไปขายยังจังหวัดใกล้เคียงจนถึง กรุงเทพมหานคร และยังมีการปลูกกอกญี่ปุ่นในสองดังกล่าวไว้ทำเครื่องจักสานขาย อีกด้วย

อย่างไรก็ตามยังมีแหล่งน้ำบางแห่งที่ไทบ้านยังไม่สามารถกลับไปใช้ได้ เหมือนเดิม โดยเฉพาะบ่อน้ำต้นเนื่องจากบ่อน้ำตาย เพราะน้ำจากอ่างเก็บน้ำ ในช่วงปิดเขื่อนต้นเข้ามาในบ่อ ทำให้มีกลิ่นเหม็นไม่สามารถนำมาอุปโภค บริโภคได้

